

Keith Edward Small'ın Textual Criticism And Qur'ân Manuscripts Adlı Eseri Özelinde Kur'ân El Yazmaları Ve Kırâatlara Bakışı | Şeyma Mete

İDE AKADEMİ | DÖNEM ÖDEVİ 2022-2023

GİRİŞ

Keith Edward Small erken dönem Kur'ân ve Yeni Ahit el yazmalarını tahkik eden bir araştırmacıdır. Çalışma alanları; erken dönem Hristiyan ve İslâmî kutsal el yazmalarının metin kritiği, erken dönem İslâm tarihi ve güncel Hristiyan ve İslâm kelâmı [1] gibi konulardır.

1. Textual Criticism and Qur'ân Manuscripts (Metin Tenkidi ve Kur'ân El Yazmaları) İsimli Esere Genel Bir Bakış

Keith Small'ın Textual Criticism and Qur'ân Manuscripts (Metin Tenkidi ve Kur'ân El Yazmaları) isimli kitabı Kur'ân metninin bir kısmını, İslâmî dönemin ilk yüzyıllarındaki Kur'ân el yazmaları ışığında karşılaştırmalı olarak, aynı zamanda da Arap edebî geleneğinde bulunan kırâat hakkındaki kapsamlı bilgilerden de elde edilen materyallerden istifade ederek analiz eden ilk ayrıntılı çalışmayı temsil eder. [2] Bu eser eski Kur'ân metninin şeklinin mahiyetinin bize ne anlattığı konusunda iyi araştırılmış [3] bir çalışmadır. [4] Bu kitap alanı yeni tanıyanlar için güzel bir giriş niteliğindedir, Kur'ân el yazmaları çalışması hakkında nasıl düşünmemiz gerektiği konusunda önemli bir katkıya haiz olan bu eser [5] aynı zamanda Small'un PhD çalışmasının revize edilmiş halini de temsil etmektedir. [6] Small'un bu kitabı, erken dönemde telif edilmiş Kur'ân el yazmaları eserlerinden [7] farklıdır. Small, kitabının başında Kur'ân'ın metin tenkidinin mümkün olup olmadığını sorgulamıştır. Başka bir deyişle Hz. Osman(r.a.)'ın redaksiyonu dışındaki geleneksel İslâmî rivâyetleri göz önünde bulundurmaksızın tek bir el yazma nüshası bugüne gelebilmiş midir, eğer böyle bir nüsha mevcut değilse Kur'ân'ın metin tarihinin inşasına ulaşmak için ne kadar uzaklıktayız gibi sorulara cevap aramıştır. [8] Kur'ân metninin tarihi rivâyetini nasıl kavramamız gerektiği konusunda da açık ve betimleyici bir üslûba sahiptir. [9] Fakat Small'un kitabının ilk sayfaları okuyucuda karışık duygular bırakabilir. Bu sayfalarda çok fazla genel ifadeler, giriş mahiyetindeki açıklamalar mevcuttur. Fakat serdedilen tüm bu açıklamalar konuya aşina olmayan okuyucu için büyük bir değer arz etmektedir. Tüm bunlara ilaveten, kaçınılmaz bir şekilde şu soru zihinlere gelmektedir: Yazar ileride ulaşmak istediği sonuçlar için Kur'ân'ın yedi âyetine dayalı araştırmasını ilim câmiasına ikna etmeye mi meyillidir? [10] Bu bağlamda, farklı kırâatler nasıl ortaya çıkmıştır? Bu kırâatlerden herhangi biri ya da hâlihazırdaki el yazması Hz. Peygamber(s.a.v)'in orijinal Kur'ân metnini yansıtır mı? Kur'ân metni hangi biçimde sabit olmuştur? Kur'ân'ın yazılı metni ile sözlü aktarım geleneği arasındaki ilişki nedir? Tüm bu sorular, ve daha fazlası, bu çalışmada, Keith Small tarafından yeni delillere istinaden yoğun tartışmaları dikkate alarak incelenmiştir. [11]

Edward Samall, bu çalışmada Kur'ân el yazmalarının harmanlaması ve ilgili yerlerin İslâmî literatürdeki yerlerinde değerlendirilmesi ile konu bağlamında soruların sorulmasını amaçlamaktadır. [12]

Keith Small bu araştırmada, metin kritiği olarak eklektisizm yöntemini kullanmıştır. Kitab-ı Mukadddes'in metin tenkidi için de kullanılan bu yöntem şu şekilde anlatılmıştır: "Mantıklı eklektizm" ile hem dışsal (yani el yazmalarının kendileri ile ilgilenir) hem de içsel (yazmayı kaleme alan kişinin alışkanlıkları, hataları, eğilimleri ve üslubu ile ilgilenir). [13]

Small Kur'ân üzerine yaptığı çalışmasına İbrahim Sûresi'nden bazı âyetleri seçerek [14] odaklanmıştır. Keith Small, metnin yanı sıra onun incelemelerine kanıt sunan, yüzlerce kırâati tanımlayan kırâat literatürünü de içeren erken dönem 22 [15] Kur'ân el yazmasını teferruatlı bir şekilde inceler. [16]

Small farklı türdeki varyantları kategorize eder. Örneğin; imlâ varyantları, müstensih hataları, ayırıcı işaretler, rasm ya da yazılı metnin ünsüz iskeleti vb. [17] Keith Small tarafından analiz edilen deliller gösteriyor ki;

metnin sözlü okunması veya sözlü aktarım geleneği farklı kırâatleri karşılaştırma noktasında yetersizdir. [18]

Son olarak bu eserde şu temel sorulara cevap aranmıştır:

1. Orijinal metnin kurtarılması ile ilgili olarak, el yazmaları üzerinde metin tenkidi yoluyla elde edilebilecek en eski Kur'ân metni nedir?
2. Kur'ân el yazması geleneği ne tür metin varyantları içerir?
3. El yazması geleneğinde Kur'ân metninin standardizasyon unsurları ayırt edilebilir mi?
4. Hz. Muhammed'e kadar giden Kur'ân'ın kesin bir versiyonunun fikri el yazması delillerden desteklenebilir mi?
5. El yazmalarında metnin sözlü aktarımına ilişkin unsurlar var mıdır? [19]

2.Keith Small'un Kur'ân'ın Metin Tenkidi Hakkındaki Görüşleri

Diğer kutsal kitapların aksine Kur'ân, eski nüshaların metin tenkidi sonucunda inşa edilmiş bir versiyona sahip değildir. Kur'ân'ın basımları, İslâmî çalışma ürünlerinin ortaya koyduğu tarzdadır. Bu durumu eksiklik olarak gören batılı ilim adamları, bhusus Gotthelf Bergsträsser(1886-1933)ve Otto Pretzl(1893-1941), 1920-1930 arasında bu alanda çalışma [20] yürüttüler. Arthur Jeffery(1893-1959) [21] ise çalışmalarını 1950 yılına kadar sürdürdü. [22]

Kur'ân el yazmalarının Yemen'deki keşifleri [23] , bilgisayar yazılımlarının gelişmesi ile bu konu 2. Dünya Savaşı'ndan sonra daha da canlanmıştır. Bergsträsser'ın Kur'ân arşivi ile ilgili fotoğrafları da bu durumun gelişmesine olanak sağlamıştır.

Klasik İslâmî görüş, Kur'ân'ın zaten orijinal metninin elimizde var olduğuna Hz. Peygamber(s.a.v) döneminden günümüze kadar hiç değişmediğine yönelik bir inancasahiptir. Buna karşın batılı çalışmalarda orijinal metin ortaya koyma çabaları devam etmektedir. [24]

Batılı araştırmacılar, Yeni Ahit'in metinleşme sürecinin farklılaştığını dolayısıyla farklı yazmalardan yararlanarak orijinal metni bulmak için metin tenkidi yöntemini kullanmışlardır. [25] Rippin, bu alanda Kur'ân bağlamında bir açılım yapıyor ve Kur'ân kelimelerinin anlamları üzerine çalışmalar yürütüyor. Rippin bu meyanda üç unsuru gündeme getirmektedir: 1. Sabit metin yapısı. 2. El yazmasında ulaşılan sabit metin ve 3. İnsanlar içinde otorite kazanan el yazması biçimi. [26]

Müellif, çalışmasında Yeni Ahit araştırmacısı olan Eldon Epp'in 5 tematik yöntemini kullanışlı bulmaktadır:

1. Önceki metin formu: Yazarın kullandığı sözlü veya yazılı kaynaklar.
2. Otografik metin formu: Yazarın masasından ayrılırken yazdığı form.
3. Yetkili metin biçimi: Bir dereceye kadar yerel coğrafi rızaya dayalı otorite kazanmış bir metin biçimi.
4. Kanonik metin biçimi: Bir dereceye kadar geniş bir coğrafi rızaya dayalı otorite kazanmış bir metin biçimi.
5. Yorumlayıcı metin biçimi: Üslupsal, pratik veya dogmatik nedenlerle herhangi bir sonraki kasıtlı yeniden formülasyon.

Klasik İslâmî açıklamalarla birlikte, modern batı tenkit yöntemi bu çalışmada okuyucuya sunulmuştur. Hz. Peygamber(s.a.v)'in eksiksiz bir Kur'ân formatını bıraktığına yönelik klasik kabul birçok çevre tarafından eleştirilmiştir. [27]

Hiz. Osman döneminde otorite haline gelen tek metin biçimi doğruysa, insanların daha eski versiyonlara ulaşmaları engellenmiş olmaktadır. Kanonikleşen Hiz. Osman mushafından öncesine götüren yazmalar mevcut olmadığı için metin tenkidi ile yeniden inşa kalkmak önemli bir sonuç doğurmayabilir. Bununla birlikte

mevcut el yazmalarından hareketle de metin üzerinden değerlendirmeler yapmak mümkündür. [28]

3. Edward Small'ın Kur'ân El Yazmaları ve Kırâatler Hakkındaki Değerlendirmeleri

Edward Small, " Eğer Mushaflarda tahrif meydana gelmişse, bu durumda hangi Mushaflar kalabilmiştir, farklı Kur'ân el yazmaları tahriften kurtulabilmişler midir, Mushaflarda bulunan kırâatlerin var olduğu iddia edilen İslâmî gelenekteki diğer Mushaflardaki kırâatler ile ve sözlü gelenekle nasıl karşılaştırma yapılmıştır" [29] gibi sorulara yanıt aramaya çalışmıştır. Bu bağlamda Edward Small uzatmalı harfleri ihtiva eden sahih okuyuşları 2 kategoriye ayırmıştır. Bunlardan ilki elif, yâ ve hemzeyi içeren sahih okuyuşlardır. Elif ve yâ erken dönemdeki Kur'ân el yazmalarında fark edilmiştir, fakat hâlihazırdaki Kur'ân'da bunlara rastlanmamaktadır. [30] İkincisi ise; İbrahim, İsmail ve İshak isimlerinin hecenemesi ile ortaya çıkan okuyuş farklılıklarıdır. Small'a göre erken dönem el yazmalarında da bulunan İbrahim isminin modern metinlerde bile iki türlü yazılışı(مریہربا-مرہربا) erken dönem metinlerinin daha doğrulanabilir olduğunu bize ilginç bir şekilde göstermektedir. [31]

Edward Small, Kur'ân el yazmalarındaki kırâat farklılıklarını kanonik(sahih), kanonik olmayan(sahih olmayan) ve Şii olarak üçlü bir taksim içerisinde analiz etmiştir. Ona göre kanonik kırâatle ilgili farklılıklar kanonik olmayan kırâat farklılıklarından daha azdır. Sahih okuyuşlardaki noktalama ile ilgili farklılıklar anlama etki eder. Aynı zamanda tüm bu sahih okuyuşlar âyetlerin kırâatlerindeki sese de etki eder. Sahih olmayan kırâatleri sahih olanlarla karşılaştırdığımızda ise, sahih olmayan kırâatlerin anlama ve kırâate etki eden rivâyetlerinin sahih kırâatlere oranla daha fazla olduğunu müşahade ederiz. [32] Sahâbelere atfedilen 5 Mushafı ilgili olarak 2 Mushafın İbn Mesud'a, 3 Mushafın ise Übeyy b. Kâ'b'a dayandırıldığını zikretmiştir. [33]

Keith Small'un üzerinde durduğu bir diğer husus ise ; el yazmalarında mevcut olan benzer kapsam ve öneme haiz kırâat farklılıklarının kırâat literatüründe bahsedilmeyişidir. Bu durum el yazmalarının gerçek bir incelemeye tâbi tutulmadıklarını bize gösterir. [34]

Small Kur'ân el yazmaları hakkında şu sonuçlara ulaşmıştır:

1. Kur'ân'ın metinsel dönüşümü İncil ve Tevrat'tan farklı değildir. Bilimsel olarak konuşmak gerekirse Müslümanların savunmacı geleneğine göre Kur'ân'ın tek ve son bir redaksiyonu olduğu veya Kur'ân metninin yazıldığı andan itibaren bugüne kadarki mucizeviliği ve biricikliği inancını savunmak imkânsızdır.

2. Hz. Peygamber(s.a.v)'e inen tüm vahiy parçalarından tek bir orijinal nüsha bile kalmamıştır.

Edward Small'a göre, özellikle halife Osman(r.a.)'ın, Haccac ve İbn Mücahid'in erken dönemdeki çabalarının bir neticesi olarak Kur'ân el yazmaları kontrollü bir rivâyet yöntemi ile günümüze gelmiştir, buna ilaveten erken dönemdeki Kur'ân el yazmalarının çokluğu da kırâatlerin yok olmasına sebebiyet vermiştir. [35]

Small'un bu değerlendirmelerine bakacak olursak özelde Small genelde ise Kur'ân el yazmaları ve kırâat ile ilgili çalışma yapan Oryantalistler'in Kur'ân'ın mevsûkiyeti hakkındaki telakkileri; Kur'ân'ın da Tevrat ve İncil gibi tarihî serüven geçirdiği, buna binaen de hâlihazırdaki Kur'ân metninin de orijinal olmadığı şeklindedir. Fakat Oryantalistlerin bu mesnetsiz iddiaları ilmî bir dayanaktan yoksundur. Zira Kur'ân; Tevrat ve İncil'in aksine hem sözlü hem de yazılı olarak [36] muhafaza edilmiştir. Bu ikili muhafaza yöntemi [37] de Kur'ân'ın biricikliğini teyit eder mahiyettedir. Small'un ön yargıcı ve savunmacı anlayışına göre Kur'ân el yazmalarındaki imlâ hataları, müstensih yanlışları vahyin anlamını değiştirecek mahiyetteki hatalar değildir.

3.1 Elif'i İçeren Okuyuş Farklılıkları(Kırâatler)

Small Kur'ân'ın Kahire edisyonunda görülen medial alif (orta elif in) diğer el yazması Kur'ân'larında olmadığını fark etmiştir. [38] Erken dönem Kur'ân el yazmalarında elif 'e sıklıkla rastlanır. لاق (لاق) kelimesi İstanbul Mushafında yoktur, Topkapı Mushafında vardır. Edward Small'a göre bu elif 'in olmayışı Müslümanlara göre bir hata teşkil etmeyip etmeyip bilakis kırâatlerdeki lehçesel farklılıklara bağlı olarak meydana gelen okuyuşların bir tezahürüdür. [39] مرصا (مرصا) kelimesindeki elif İstanbul ve Topkapı Mushaflarında mevcut değildir. [40] مرصا (مرصا) İstanbul Mushafında yoktur fakat Topkapı Mushafında [41] vardır. [42] Tüm

bu misaller Kur'ân'ın kanonik öncesi dönemini yansıtmaktan ziyade, bilakis bu durum erken dönem Arap yazısının karakteristik özelliğini aksettirmektedir. [43]

3.1.1 Hemzeyi İçeren Okuyuş Farklılıkları

Edward Small'a göre erken dönem Kur'ân el yazmalarında hemze yoktur ve hemze erken dönemdeki Müslümanlar tarafından icat edilerek Kur'ân'a dahil edilmiştir. [44]

Keith Edward Small'a göre; موقى – موقى، نل عن - نل عى، موقى - موقى ت gibi kırâat farklılıkları anlamı büyük ölçüde değiştirmektedir. Bu kırâatler erken dönem Kur'ân el yazmalarında bulunmamaktadır. Small bu kırâatlerin kadim kırâatler olarak telakki edilemeyeceğini, zira bu kırâatlerin Kur'ân metninin Arapça yazıldığı dönemde bazı belirsizlikleri temsil ettiğini, bu belirsizliklerin de kırâat teorisinin gelişmesine (mütevâtir ve sahih kırâatlerin temerküz etmesi) sebebiyet verdiğini ifade etmiştir. [45]

3.1.2 İbrahim Sûresi ve Kur'ân Arasındaki İlişki

Müslüman ve Batılı araştırmacılar İbrahim sûresinin Hz. Peygamber'e(s.a.v) Mekke'de indirildiği konusunda hemfikirler. Fakat bazı Batılı araştırmacılar İbrahim sûresinin 35-41'inci âyetlerinin Hz. Peygamber'e(s.a.v) Medine döneminde indirildiğine inanırlar. [46] Small Kur'ân'ın sair âyetlerinin İbrahim sûresi ile ilişkisini gösterme amacına matuf olarak Bakara sûresi ve İbrahim sûresindeki âyetlerden kesitler sunar. [47] Small'a göre İbrahim sûresi bize üç olay hakkında bilgi verir. Birincisi; bahsi geçen bu bilgilerdiğer semâvî dinlerin kitaplarından ödünç alınmıştır. İkincisi; Kur'ân'ın kendisinin kutsal materyali kullanmasıdır. Üçüncüsü ise; İbrâhim sûresi 41. âyetinin Şuarâ sûresi 86. âyetinin doğrudan metninden alınmasıdır. [48] Small'un bu iddiaları Oryantalistler'in Kur'ân'ın kaynağı noktasında serdettikleri görüşler bağlamında [49] , Tevrat ve İncili referans göstererek Kur'ân'ın mevsûkiyeti hakkında zihinlerde şüphe uyandırmaya çalışmışlardır.

SONUÇ

Sonuç olarak, Keith Edward Small'un Textual Criticism and Qur'ân Manuscripts (Metin Tenkidi ve Kur'ân El Yazmaları) isimli eseri Oryantalistler nezdinde Kur'ân el yazmalarını araştırıp tanıtan ve Kur'ân el yazmalarıyla kırâatler arasında bağlantı kurması hasebiyle de evveleminde telif edilmiş sair Kur'ân el yazmaları eserlerinden farklılık arz etmesi sebebiyle akademik anlamda kabul görmüş ve takdir edilmiştir. Keith Small uzatmalı harfleri içeren kırâat farklılıklarını ikili bir tasnife tabi tutmuştur. Bunlardan ilki elif, yâ ve hemzeyi içeren okuyuş farklılıkları; ikincisi İbrahim, İsmail ve İshak isimlerinin farklı yazım şekilleriyle temerküz eden kırâat farklılıklarıdır. Elifi içeren okuyuş farklılıkları manaya etki etmeyecek farklılıklar olmasına rağmen Small bu durumu Kur'ân el yazmalarında büyük bir farklılık olarak telakki etmiştir. Small Kur'ân el yazmalarındaki kırâat farklılıklarını da sahih, sahih olmayan ve Şiâ varyantları ihtiva eden kırâatler olarak kategorize etmiştir. Keith'in Kur'ân el yazmaları ile ilgili vardığı iki nihai sonuç vardır. Bunlardan ilki diğeri Oryantalistlerin de ana fikrini temsil eden Kur'ân'ın da kendi kutsal kitapları gibi tarihî serüven geçirdiği iddiasıdır. Bu iddiasına binaen Small Batı metin kritiği yöntemini Kur'ân metnine uyarlamıştır. İkincisi ise hâlihazırdaki Kur'ân metninin Hz. Peygamber'(s.a.v)'den gelen Kur'ân metni olmadığıdır. Small ikinci iddiasını da desteklemek amacıyla İbrahim sûresindeki âyetlerin Kur'ân'ın sair âyetlerle olan bağlantısını ortaya koyarak Kur'ân'ın kaynağı konusunda zihinlerde bir muğlaklık oluşturmıştır.

KAYNAKÇA

1-Keith Edward Small , "Jesus Self Consciousness As A Prophet-A Biblical Qur'ânic Comparison-", Master Thesis, The Faculty of the Department of Systematic Theology Dallas Theological Seminary, 1988.

2- Fred Donner, "Textual Criticism and Qur'ân Manuscripts. By Keith E. Small", Journal of Near Eastern Studies, University Of Chicago Press, ss.166-169,

3-L. W. Hurtado, "Keith E. Small, Textual Criticism and Qur'an Manuscripts", Scottish Journal of Theology Ltd., 2015,

- 4- Gabriel Said Reynolds, "Textual Criticism and the Qur'ân Manuscripts. By Keith E. Small", Lanham, Maryland:Lexington Books,
- 5- Marcin Grodzki, "Textual Criticism and the Qur'ân Manuscripts. By Keith E. Small", Lanham, MD:Lexington Books, 2011,
- 6- Abdülhamit Birışık, "Pretzl, Otto", DİA, İstanbul, 2007,
- 7- Arthur Jeffery, Materials for the History of the Text of the Qur'ân, Leiden, E.J. Brill, 1937
- 8- Tayyar Altıkulaç, Hz. Osman'a Nispet Edilen Mushaf-ı Şerif(Kahire el-Meşhedü'l Hüseyinî Nüshası , IRCICA, 2009
- 9- Muhammad Mustafa Al-A'zami, The History Of The Qur'ânic Text-From Revelation to Compilation-, UK Islamic Academy, Leicester-England,2003,
- 10- Abdurrahman Çetin, "Kur'ân Kırâatlerine Yönelik Oryantalist Yaklaşımlar", Marife, S.3, 2002,
- 11- Keith Edward Small, "Mapping A New Country: Textual Criticism And Qur'ân Manuscripts", PhD Thesis, Brunel University, 2008,
- [1] Bkz. Keith Edward Small , "Jesus Self Consciousness As A Prophet-A Biblical Qur'ânic Comparison-", Master Thesis, The Faculty of the Department of Systematic Theology Dallas Theological Seminary, 1988.
- [2] Fred Donner, "Textual Criticism and Qur'ân Manuscripts. By Keith E. Small", Journal of Near Eastern Studies, University Of Chicago Press, ss.166-169, s.167.
- [3] L. W. Hurtado, "Keith E. Small, Textual Criticism and Qur'an Manuscripts", Scottish Journal of Theology Ltd., 2015, s.114.
- [4] Gabriel Said Reynolds, "Textual Criticism and the Qur'ân Manuscripts. By Keith E. Small", Lanham, Maryland:Lexington Books, s.101.
- [5] Gabriel Said Reynolds, "Textual Criticism and the Qur'ân Manuscripts. By Keith E. Small", s.104.
- [6] Marcin Grodzki, "Textual Criticism and the Qur'ân Manuscripts. By Keith E. Small", Lanham, MD:Lexington Books, 2011, s.407-408.
- [7] Edward Small'un eseri, Colin Baker'in Qur'ân Manuscripts: Calligraphy, Illumination, Design adlı eser ile Francois Déroche'in La transmission écrite du Coran dans les débuts de l'islam isimli kitaplardan metot açısından farklılık araz etmektedir.
- [8] Marcin Grodzki, "Textual Criticism and the Qur'ân Manuscripts. By Keith E. Small", s.408.
- [9] Gabriel Said Reynolds, "Textual Criticism and the Qur'ân Manuscripts. By Keith E. Small", s.104.
- [10] Marcin Grodzki, "Textual Criticism and the Qur'ân Manuscripts. By Keith E. Small", s.408.
- [11] Fred Donner, "Textual Criticism and Qur'ân Manuscripts. By Keith E. Small", s.167.
- [12] Small, Textual Criticism and Qur'ân Manuscripts ,s. 4
- [13] Small, Textual Criticism and Qur'ân Manuscripts ,s. 4
- [14] Gabriel Said Reynolds, "Textual Criticism and the Qur'ân Manuscripts. By Keith E. Small", s.101.
- [15] Gabriel Said Reynolds'un makalesinde ise bu sayı 21 olarak kaydedilmiştir, fakat Edward Small kitabında 22 Kur'ân el yazmasını tanıtmıştır. Ayrıca bkz.L. W. Hurtado, "Keith E. Small, Textual Criticism and Qur'an Manuscripts", s.114.

- [16] Fred Donner, "Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts. By Keith E. Small", s.167.
- [17] Fred Donner, "Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts. By Keith E. Small", s.168.
- [18] Fred Donner, "Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts. By Keith E. Small", s.168.
- [19] Small, Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts ,s. 9-10
- [20] Abdülhamit Birşık, "Pretzl, Otto", DİA , İstanbul, 2007, s.342.
- [21] Arthur Jeffery, Materials for the History of the Text of the Qur'ān , Leiden, E.J. Brill, 1937.
- [22] Keith Edward Small, Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts , s. 3
- [23] Tayyar Altıkulaç, Hz. Osman'a Nispet Edilen Mushaf-ı Şerif(Kahire el-Meşhedü'l Hüseyinî Nüshası , IRCICA, 2009, s.137.
- [24] Small, Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts ,s. 5
- [25] Small, Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts ,s. 6
- [26] Small, Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts ,s. 6
- [27] Small, Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts ,s. 7
- [28] Small, Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts ,s. 9.
- [29] Small, Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts , s.32.
- [30] Small, Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts , s.35.
- [31] Small, Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts , s.49.
- [32] Small, Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts , s.121-122.
- [33] Small, Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts , s.123.
- [34] Small, Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts , s.123.
- [35] L. W. Hurtado, "Keith E. Small, Textual Criticism and Qur'an Manuscripts", s.115.
- [36] Muhammad Mustafa Al-A'zami, The History Of The Qur'ānic Text-From Revelation to Compilation- , UK Islamic Academy, Leicester-England,2003, s.76.
- [37] Abdurrahman Çetin, "Kur'ān Kırâatlerine Yönelik Oryantalist Yaklaşımlar", Marife, S.3, 2002, s.87.
- [38] Gabriel Said Reynolds, "Textual Criticism and the Qur'ān Manuscripts. By Keith E. Small", s.102.
- [39] Small, Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts , s.39.
- [40] Tayyar Altıkulaç, Hz. Osman'a İzâfe Edilen Mushaf-ı Şerif(Topkapı Sarayı Müzesi Nüshası), IRCICA, İstanbul, 2007, s.326.
- [41] Tayyar Altıkulaç, Hz. Osman'a İzâfe Edilen Mushaf-ı Şerif(Topkapı Sarayı Müzesi Nüshası) , IRCICA, İstanbul, 2007, s.326.
- [42] Small, Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts , s.39.
- [43] Gabriel Said Reynolds, "Textual Criticism and the Qur'ān Manuscripts. By Keith E. Small", s.102.
- [44] Small, Textual Criticism and Qur'ān Manuscripts , s.46.

- [45] Gabriel Said Reynolds, "Textual Criticism and the Qur'ân Manuscripts. By Keith E. Small", s.102-103.
- [46] Keith Edward Small, "Mapping A New Country: Textual Criticism And Qur'ân Manuscripts", PhD Thesis, Brunel University, 2008, s.420.
- [47] Small, "Mapping A New Country: Textual Criticism And Qur'ân Manuscripts", s.420-421.
- [48] Small, "Mapping A New Country: Textual Criticism And Qur'ân Manuscripts", s.426-427.
- [49] Abdurrahman Çetin, "Kur'ân Kırâatlerine Yönelik Oryantalist Yaklaşımlar", s.77.